

Joseph

CONRAD

A TITKOSÜGYNÖK

Aranytoll

Joseph Conrad

A TITKOSÜGYNÖK

Könyvmolyképző Kiadó
Szeged, 2007

*H. G. Wellsnek,
Mr. Lewisham szerelme krónikásának,
Kipps életrajzírójának és
az eljövendő korok történészének
ajánlom szeretettel
ezt az egyszerű, XIX. századi történetet*

ELŐSZÓ

A titkosügynök eredete – tárgya, megformálása, a művészi szándék és minden egyéb olyan motívum, amely arra serkenti az író, hogy tollat fogjon – egy lelki és érzelmi visszahatás korszakára tehető.

Tény, hogy ösztönösen kezdtem bele ebbe a könyvbe, és megszakítás nélkül írtam. Amikor eljött az ideje, hogy bekötve a nagyközönség elé kerüljön, azon vettem észre magam, hogy megrovásban részesülök, amiért egyáltalán létrehoztam. A feddések egyik része szigorú volt, másik része szomorú hangvételű. Szövegszerűen nincsenek most előttem, de jól emlékszem általános mondanójukra, ami nagyon egyszerű volt, és arra is, mennyire meglepődtem rajta. Milyen réginek tűnik ma már mindez! Pedig nem is olyan rég volt. Kénytelen vagyok elismerni, hogy 1907-ben még igen sokat megőriztem angyali ártatlanságomból. Most már tisztán látom, hogy még a legnaivabb embernek is számítania kellett volna rá: a bírálatok egynémelyikét a történet visszataszító környezetére és erkölcsi fertőjére fogják alapozni.

Ez természetesen komoly kifogás. De azért nem volt egyetemes. Tulajdonképpen hálátlannak is tűnhetek, hogy egy ilyen kicsi kis megrovást emlegetek föl annyi eszes és jó szándékú bírálat közül; remélem, az olvasó nem fogja tüstént megsebzett hiúságom vagy természetes hálátlanságom számlájára írni. Azt hiszem, az irgalmas szív inkább a természetes szerénységnek tulajdoníthatná választásomat. Pedig nem a szerénység vezet, amikor megpróbálok megrovásokat kiválogatni ügyem illusztrálására. Nem, egyáltalán nem a szerénység. Még abban sem vagyok biztos, hogy szerény volnék; de akik olvasták többi könyvemet, talán tulajdonítanak nekem annyi tisztességet,

illetudást, savoir-faire-t, vagy nevezzék, aminek akarják, hogy belássák: nem szándékom mások szavaiból magam számára dicsőhimnuszt költeni. Nem! Választásom igazi oka egészen máshol keresendő. Mindig is hajlottam rá, hogy igazoljam tetteimet. Ne védjem vagy mentegessem. Igazoljam. Nem azt akarom erősítgetni, hogy igazam volt, hanem egyszerűen meg akarom magyarázni, hogy indokaim mögött nem rejtett sem becstelen szándék, sem valami titkos megvetése az emberiség természetes érzékenységének.

Megbocsátható gyengesség talán, s csak annyiban veszélyes, amennyiben azt kockáztatja az emberrel, hogy untatni fog. A világot általában a nyílt cselekedeteknek nem az okai, hanem a következményei érdeklik. Az ember hiába tud mosolyogni, akkor sem kutató alkutú állat. Szereti a nyilvánvalót. Visszariad a magyarázatoktól. De én azért csak tovább magyarázkodom. Nyilvánvaló, hogy nem lett volna muszáj megírnom ezt a könyvet. Nem volt elkerülhetetlenül szükséges foglalkoznom ezzel a tárggyal, s a tárgy szót itt egyaránt értem magára a történetre, valamint tágabb körben, az emberiség életében való megjelenésére. Ezt készséggel beismerem. De a gondolat, hogy olvasóimat a csúnya ábrázolásával pusztán megbotránkoztatni, vagy szemléletem megváltoztatásával pusztán meglepni akarjam, sosem fordult meg a fejemben. Remélem, ezen állításomat tényként fogadják el, nemcsak jellemem ismeretében, hanem annál az egyszerű oknál fogva is, hogy az egész történetkezelésem, mélységes felháborodásom s a mögötte megbúvó szánalom és megvetés is bizonyítja: távolságot tartok attól a fertőtől és mocsoktól, amely egyébként csupán a környezet külső körülményeiben rejlik.

A *titkosügynök* azután fogant, hogy kétesztendei intenzív és elmélyült munkával megalkottam *Nostramo* című távoli regényemet, melyet a messzi Latin-Amerika levegője leng be, valamint egy másik, nagyon személyes jellegű művet, *A tenger tükrét*. Az első szenvedélyes alkotókísérlet azon a téren, amely mindig is fő területem marad, a második minden tartózkodást feladó kísérlet arra, hogy egy pillanatra fellibbentsem a fátylat a tengerhez fűződő bensőséges kapcsolatomról s azokról a fontos hatásokról, ösztönzésekről, amelyek addig, életidőmnek csaknem a feléig értek. Ebben a korszakban valóságérzékelésemet olyan igen mély képzeleti és érzelmi készenlét kísérte, amely, noha valódi, sőt valóságghú volt,

azt a bogarat ültette el a fülembe (miután a feladatot bevégeztem), hogy lemaradtam, céltalanul kóborlok az érzéletek puszta héjai közt, eltévedtem a másfajta, alsóbbrendű értékek világában.

Nem vagyok benne biztos, valóban úgy éreztem-e, hogy változást akarok, változást a képzeletvilágomban, a látásmódomban, a lelki beállítottságomban. Azt hiszem inkább, hogy ekkor már számomra észrevétlenül be is következett az alaphangulatomban a változás. Határozott folyamatra nem emlékszem. *A tenger tükrét* befejezve, méghozzá abban a tudatban, hogy minden sorában becsületesen bántam magammal is és az olvasóval is, mondhatni, jóleső elégedettséggel szünetet tartottam. Aztán, miközben még mintegy mozdulatlanul álltam, s eszem ágában sem volt szándékosan a rút keresésére indulni, *A titkosügynök* tárgya – mármint maga a történet – egyszerre csak felmerült előttem néhány szó alakjában, amelyeket egyik barátom ejtett el egy alkalm szerű beszélgetés során az anarchistákról, illetőleg az anarchista tevékenységről; hogy erre a beszélgetésre hogyan került sor, már nem emlékszem.

Arra azonban emlékszem, hogy valami megjegyzést tettem az egész dolognak, tannak, tevékenységnek, mentalitásnak a bűnös hiábavalóságára, arra, hogy milyen megvetendő ez a félbolond pózolásnak álcázott arcátlan csalás, amely az önpusztításra mindig is oly tragikusan hajlamos emberiség vérlázító nyomorát és szenvedélyes hiszékenységét használja ki. Számomra ez tette oly megbocsáthatatlanná a filozófiai babérokra való pályázását. Azután a beszélgetés konkrét esetekre terelődött, s felelevenítettük a greenwichi obszervatórium felrobbantására tett kísérlet immár régi történetét, ezt a véres ostobaságot, amelynek eredetét semmilyen ésszerű vagy akár ésszerűtlen gondolati eljárással nem lehetett kikutatni. Mert a beteges ésszerűtlenségnek is megvan a maga logikus folyamata. De ezt a merényletet olyannyira nem lehetett megragadni semmiféle gondolati úton, hogy csak a puszta tény maradt: egy ember cafatokra tépette magát a semmiért, még csak nem is valami anarchista vagy másféle eszme kedvéért. Ami az obszervatórium falát illeti, még egy hajszálrepedés sem támadt rajta.

Miután mindezt szavakba öntöttem, barátom hallgatott egy sort, majd a maga jellegzetesen nemtörődöm és mindentudó módján megjegyezte: „Ó, az a fickó félkegyelmű volt. A nővére öngyilkos

lett utána.” Mindössze ezek a szavak hangzottak el köztünk; e váratlan információ fölötti megdöbbenésem nekem szavamam szegte, barátom pedig valami másról kezdett beszélni. Később sem jutott eszembe, hogy megkérdezzem tőle, honnét tudja mindezt. Biztos vagyok benne, hogy ha életében egyszer, távolról megpillantotta egy anarchista hátát, hát ez minden kapcsolata az alvilággal. De az a fajta volt, aki szívesen elbeszélget mindenféle emberekkel, s valószínűleg másod- vagy harmadkézből szerzett tudomást ezekről a sok mindent megvilágító tényekről: mondjuk egy utcaseprőtől, egy nyugdíjas rendőrtől, valakitől a klubjában vagy egy minisztertől valami fogadáson vagy vendégségben.

Megvilágító jellegük azonban kétségbevonhatatlan volt. Úgy éreztem magam, mint aki az erdőből kilép a síkságra – látnivaló nem volt sok, de fény annál több. Nem, látnivaló csakugyan nem volt sok, és őszintén szólva sokáig meg sem kíséreltem, hogy bármit megfigyeljek. Maradt a megvilágító benyomás. Kielégítő volt ez is, de passzív módon. Aztán, úgy egy hét múlva, kezembe került egy tudomásom szerint nem különösebb érdeklődést kiváltó könyv, egy rendőrfőkapitány-helyettes meglehetősen sommás visszaemlékezéseit tartalmazta; írója minden bizonnyal rátermett s erősen vallásos ember volt – a londoni dinamitos merényletek idején, még a nyolcvanas években nevezték ki posztjára. Maga a könyv eléggé érdekes s természetesen nagyon diszkrét; hogy konkrétan miről szól, már el is felejtettem. Nem szolgált revelációkkal, éppen csak a felszínt érintette. Meg sem kíséreltem megmagyarázni, miért ragadta meg a figyelmemet egy tízsoros kis részlete, amelyben a szerző (azt hiszem, Andersonnak hívták) leír egy kurta dialógust, amire az alsóház előcsarnokában került sor, valami váratlan anarchista merényletet követően, közte és a belügyminiszter között. Azt hiszem, sir William Harcourt volt akkor a belügyminiszter. Roppant dühösen viselkedett, a hivatalnok pedig roppant alázatosan. A rövid párbeszédből leginkább Sir W. Harcourt mérges kirohanása hatott rám: „Ez mind nagyon szép. De maguk odaát úgy képzelik el a titkosságot, hogy mindent eltitkolnak a belügyminiszterük előtt.” Sir W. Harcourt vérmérsékletére jellemző szavak, de önmagukban nem valami érdekesek. Az egész közjátéknak azonban kellett hogy legyen valami atmoszférája, mert hirtelen ösztönzést éreztem. Ami

ezután a fejemben végbement, azt legjobban azzal az analógiával illusztrálhatnám a kémia iránt érdeklődőknek, hogy a megfelelő apró kis csepp hozzáadásával is egyszeriben megindul a kristályosodási folyamat a színtelen oldatot tartalmazó kémcsőben.

Először csak lelki változást idézett elő, lecsitult képzeletem föl-kavarodott, és különös, éles körvonalú, mégis kivehetetlen formák jelentek meg benne s hívták fel magukra a figyelmet, mint ahogy a kristályok teszik bizarr és váratlan alakjukkal. Az ilyen jelenség tűnődésre készíti az embert, még ha a múltat idézi is: Dél-Amerikát, a durva napfény és a brutális forradalmak kontinensét, a tengert, a sós vizek végtelenjét, az ég homlokráncolásának és mosolyának tükrét, a világ fényének visszaverőjét. Aztán egy roppant város képe tolakodott elém, egy behemót városé, amely népesebb, mint egyik-másik kontinens, amely ember teremtette nagyságában mintha közömbös lenne az ég homlokráncolása és mosolya iránt, amely kegyetlenül felfalja a világ fényét. Volt ebben hely bármilyen történetnek, volt ebben mélység bármilyen szenvedélynek, volt változatosság a környezetekben, volt sötétség, hogy magába temessen ötmillió életet.

Ellenállhatatlanul ez a város lett a háttére a mély és tétova meditációk elkövetkező korszakának. Végtelen távlatok nyíltak előttem, különböző irányokba. Évekig tart, mire meglelem a helyes utat! Mintha valóban évekig tartott volna!... És lassan felderengett előttem Mrs. Verloc anyai szenvedélye, lánggá nőtt köztem és e háttér között, kiszínezte titkos hevével a hátteret, s cserébe sötét tónust kapott tőle. És végül teljes egészében kiemelkedett Winnie Verloc története, gyerekkorától kezdve, egyelőre megformálatlanul, mintegy első vázlatában; de már dolgozni lehetett rajta. Három nap telt el eddig a pontig.

Ez a könyv az a történet, ésszerű méretekre szabva, s a Greenwich Park-i robbantásra alapozva, aköré építve. Nem mondom, hogy fáradtságos, ám igen nehéz feladat volt. De el kellett végezni. Szükséges volt. A Mrs. Verloc köré csoportosított figurák, amelyek közvetve vagy közvetlenül kapcsolódnak Winnie tragikus sejtelméhez, hogy „az életnek nem ajánlatos a mélyére nézni”, ennek a szükségességnek az eredményei. Én személy szerint sohasem kételkedtem Mrs. Verloc történetének valóságában, de ki kellett emelni a hatalmas

város homályából, hihetővé kellett tenni, nem annyira a lelkét, mint inkább a környezetét, nem annyira a pszichológiáját, mint inkább ember voltát illetően. A környezetábrázoláshoz nem hiányoztak az élmények. Alig tudtam távol tartani magamtól a fiatalkori, éjjeli és magányos londoni sétáim emlékeit, mert mindenáron el akarták önteni e lapokat, amelyek a legőszintébb, legkomolyabb érzelmi és gondolati hangulatban születtek, amiben valaha is alkottam. Ebben az értelemben valóban azt hiszem, *A titkosügynök* tökéletesen hiteles, igaz mű. Még azt a merőben művészi fogást is, hogy egy ilyen tárgyhoz az irónia eszközét alkalmazzam, hosszú fontolgtatás és az az őszinte hit eredményezte, hogy egyedül az ironikus tárgykezelés fogja lehetővé tenni, hogy mindent elmondhassak, amit, úgy érzem, el kell mondanom, hol megvetően, hol szánakozva. Írói életem egyik kis öröme, hogy miután ezt elhatároztam magamban, azt hiszem, sikerült végig is vinnem. Ami azokat a személyeket illeti, akiket az ügynek – Mrs. Verloc ügyének – parancsoló szüksége szintén odaállított a londoni háttér elé, tőlük is részesültem hasonló apró örömeinkben, amelyek oly sokat jelentenek az alkotómunkát mindig és állhatatosan kísértő lehangoló kedélyek tömegével szemben. Például Mr. Vladimírral kapcsolatban (aki szinte kínálta magát a karikatúrisztikus ábrázolásra) elégedetten hallottam, hogy egy tapasztalt világhi megjegyezte: „Conrad ismeretségben kell hogy legyen ezzel a körrel vagy pedig az intuíciója kiváló”, mert Mr. Vladimír „nemcsak hogy elképzelhető a részletekben, de teljességgel valóságos, ami a lényegét illeti”. Azután egy amerikai látogató közölte velem, hogy New Yorkban megtelepedett különféle forradalmár menekültek azt állítják: a könyvet olyasvalaki írta, aki sokat tud róluk. Ez már csak azért is hízelgő, mert kijelenthetem, én még kevesebbet láttam a fajtájukból, mint mindentudó barátom, akitől a regény ötletét kaptam. Kétségtelen azonban, hogy a könyv írása közben akadtak percek, amikor magam is szélsőséges forradalmár voltam, nem mondom, hogy meggyőződésesebb náluk, de sokkal koncentráltabb és eltökéltebb szándék vezérelt, mint őket valaha is. Ezt nem dicsekvésként említem. Én egyszerűen tettem a dolgomat. Minden könyvem esetében mindig a dolgomat tettem. Még hozzá teljes odaadással és lemondással. Ez sem dicsekvés. Nem tudtam

volna másképp csinálni. Az alakoskodás, a szerepjátszás halálra untatott volna.

A történet bizonyos alakjait, törvénytisztelőket és törvénytelen kivülieket egyaránt, olyan eredetiktől mintáztam, akiknek egyik-másikát az olvasó is felismerheti. Nem különösebben rejtélyes figurák. De én itt most nem óhajtom megnevezni ezeket az embereket, ami pedig általános nézetemet illeti a bűnözők és a rendőrség közti erkölcsi kölcsönhatásról, mindössze annyit kockáztatok meg, hogy talán nem nélkülöz minden alapot.

A könyv megjelenése óta eltelt tizenkét esztendő nem változtatott álláspontomon. Nem bánom, hogy megírtam. Nemrégiben bizonyos körülmények, amiknek semmi köze ezen előszó hangvételéhez, arra kényszerítettek, hogy lefejtsem erről a történetről a felháborodott megvetés irodalmi köntösét, amelyet oly nagy nehézségek árán szabtam rá évekkkel ezelőtt. Hogy úgy mondjam, kénytelen voltam a puszta csontvázát szemügyre venni. Elismerem, hátborzongató csontváz. És mégis kijelenthetem, hogy Winnie Verloc történetének elmondásával, egészen a teljes sivárság, az örület és a végső elkeseredés jellemezte zűrzavaros végpontig, nem állt szándékomban önkényes merényletet elkövetni az emberiség érzelmei ellen.

J. C.

I

Mr. Verloc még reggel elment hazulról, és névleg a sógorára hagyta a boltot. Megtehetette, hiszen az üzlet pangott, általában csak este volt egy kis forgalom. Mr. Verlocot különben sem igen érdekelte az úgynevezett üzlete. Azonkívül a sógorára amúgy is felügyelt a felesége.

A bolthelyiség, akárcsak az egész ház, kicsi volt. Az efféle koros klinkertégla házak sűrűn tenyésztek Londonban, mielőtt beköszöntött a nagy átépítés korszaka. A bolt maga kockaforma helyiség volt, apró üvegtáblákból összerótt kirakattal. Ajtaja nappal be volt csukva, estefelé azonban diszkréten, mégis sokat sejtetően megnyitották.

A kirakatban többé-kevésbé csupasz táncosnők fotográfiái hevertek; szemre orvosságos tasak külsejű csomagok: vékony, sárga borítékok leragasztva, rajtuk fekete tintával, vastagon az ár: két shilling és hat penny; régi francia vicclapok madzagra fűzve, mintha szárítani akasztották volna ki őket; egy piszkos, kék porcelántál, egy fekete faládikó, vegytintás üvegek, gumibélyegzők; néhány illetlen feliratú könyv; számárfüles, megsárgult, silány nyomtatású újságok érdekesítő címekkel: *Fáklya*, *Gong*. A két gázláng az üvegtáblák mögött mindig alacsonyra volt csavarva – talán takarékoságból, de az is lehet, hogy a kuncsaftok kedvéért.

A kuncsaftok többnyire vagy nagyon fiatal emberek voltak, akik hosszan tébláboltak a kirakat előtt, majd hirtelen becsusszantak az ajtón, vagy pedig meglett korú férfiak, de semmiképp sem tőkepenzes külleműek. Az utóbbiak némelyike a bajuszáig belebújt köpenye gallérjába, és viseltes, olcsó nadrágja szárán sárfoltok éktelenkedtek. A nadrágszárak ráadásul rendszerint pipaszár lábakat rejtettek.

Kezüket köpönyegük zsebébe dugva, fél vállal oldalazva lökték be az ajtót, mintha már előre a csengő hangjától rettegnének.

Márpedig a csengőt, amely ívbe hajtott acélszalagon függött az ajtó felett, nehéz volt megkerülni. Köpenye helyrehozhatatlanul megrepedt, de azért a legkisebb lökésre is szemtelen lármát csapott az esténként betérő kuncsaftok háta mögött.

A lármára a festett pult mögötti poros üvegajtón Mr. Verloc loholt ki a hátsó szalonból. A szeme örökösen be volt dagadva; olyan benyomást keltett, mint aki álló nap felöltözve heverészik a bevetetlen ágyban. Más talán hátrányosnak tartotta volna az efféle külsőt. A kiskereskedő boldogulása nagyban rokonszenves és megnyerő voltának függvénye. Mr. Verloc azonban ismerte a dörgést, és egyáltalán nem zavarták esztétikai aggályok a megjelenésével kapcsolatban. Rezzenéstelen tekintettel, homályosan fenyegető arckifejezéssel adta el a pult mögül áruit, amelyek nyilvánvalóan és vérlázítóan nem értek annyit, amennyit kért értük: egy kis kartondobozt például, amely úgy festett, mintha semmi sem volna benne, vagy gondosan leragasztott, vékony, sárga borítékot, vagy egy papirosba csomagolt, ragacsos, ámde ígéretes című kötetet. Néhanapján még egy kifakult, megsárgult táncosnőt is megvásárolt valami fajankó, mintha bizonny élő, fiatal teremtes volna.

Megesett, hogy a csengő rekedt kolompolására Mrs. Verloc jött elő. Winnie Verloc dús keblű, szoros fűzőt viselő, széles csípőjű fiatalasszony volt. A haját mindig nagy gonddal rendezte el. Akárcsak a férje, rezzenéstelen tekintettel, sőt valami áthatolhatatlan és megingathatatlan közönnyel foglalta el helyét a pult mellvédje mögött. A zsenge korú kuncsaftot rendszerint zavarba ejtette, hogy egy nővel került szembe, dühöngve megvásárolt egy üveg vegytintát – kiskereskedelmi ára hat penny, a Verloc-féle boltban azonban egy shilling és hat penny –, aztán odakint lopva behajította a csatornába.

Az esti látogatók – a felhajtott gallérú, lehúzott kalapú férfiak – biccenttek Mrs. Verlocnak, mormoltak valami köszönésfélét, felemelték a csapófedeleket a pult végében, és hátramentek a szalonba, amelyből keskeny átjáró nyílt, az pedig egy meredek lépcsőhöz vezetett. A boltajtó volt az egyetlen bejárata a háznak, amelyben Mr. Verloc gyanús portékáját árulta, gyakorolta hivatását mint a társadalmi rend oltalmazója, és ápolta a házias erényeket. Ez utóbbiakból bőven kijutott neki. Tökéletesen

házasított egyed volt. Sem lelki, sem szellemi, sem testi szükségletei nem csábították el hazulról. Otthon ugyanúgy megelégedtettséget, mint a lelki békét, része volt Mrs. Verloc asszonyi gondoskodásában csakúgy, mint Mrs. Verloc anyjának tiszteletteljes hódolatában.

Winnie anyja vaskos, asztmatikus asszony volt, nagy barna arccal. Fehér főkötője alatt fekete parókát hordott. Dagadt lába tétlenségre kárhóztatta. Francia származásúnak tekintette magát, ami igaz is lehetett, férjének, a kocsmárosnak halála után – akivel hosszú esztendőig élt házasságban – özvegységre jutván azzal tartotta fenn magát, hogy bútorozott szobákat adott ki uraknak a Vauxhall Bridge Road közelében, egy valaha jobb napokat látott téren, amely közigazgatásilag még mindig a divatos Belgravia negyedhez tartozott. E topográfiai tényt ugyan előnyösen kiaknázhatta szobái hirdetésében, az érdemes özvegy lakói azonban mégsem az előkelő osztályokból kerültek ki. Mindenesetre akárkik is voltak, Winnie segédkezett az ellátásukban.

A francia származás, amellyel az özvegy büszkélkedett, itt-ott Winnie-ben is fellelhető volt. Például fényes, fekete hajának roppant ügyes, művészi elrendezésében. De voltak Winnie-nek egyéb bájai is: a fiatalsága, telt, kerek formája, tiszta arcbőre, áthatolhatatlan, mármár kihívó tartózkodása, amely a társalgásnak mégsem vette elejét – ezt a lakó szembeszökő élenkséggel, Winnie egykedvű jóindulattal folytatta rendszerint. Mr. Verlocot minden valószínűség szerint ezek a bájai ejtették rabul.

Mr. Verloc vissza-visszatérő lakó volt. Jött és ment, minden látható cél és ok nélkül. Rendszerint a kontinensről érkezett Londonba (akár csak az influenza), de az ő jövetelét nem harangozta be a sajtó; tartózkodásai mindig rideg rendszerességgel kezdődtek. Ágyban reggelizett, és ott is heverészett csendes gyönyörűséggel egészen délig – sőt néha még tovább. De ha elment hazulról, csak nagy nehézségek árán találta meg az ideiglenes szálláshelyére, a belgraviai térre visszavezető utat. Későn ment el, és korán tért haza – hajnali háromkor-négykor; tíz óra tájt felébredve vidám, de fáradt udvariassággal köszöntötte a reggeli tálcájával belépő Winnie-t, az olyan ember rekedt, akadozó hangján, aki órák hosszat szónokolt egyfolytában. Kidüledő, vastag héjú szeme epekedőn és bágyadtan forgott, a takarót az álláig felhúzta, és sima, fekete bajsza alól, a vastag ajkak közül csak úgy ömlöttek a mézesmázos, évődő szavak.

Winnie anyja finom úriembernek tartotta Mr. Verlocot. A derék asszonyságnak a „vendéglátóiparban” eltöltött hosszú esztendőik során meglehetősen határozott képe alakult ki az igazi úriemberről: a képhez a kocsmái törzsvendégek szolgáltatták a modellt. Mr. Verloc megközelítette ezt az eszményképet; sőt mi több, megtestesítette.

– A bútorait természetesen átvesszük, mama – jelentette ki Winnie.

A szobakiadásról le kellett mondani. Semmiképp sem folytathatták, Mr. Verlocnak nem felelt meg. Túlságosan sok gondot okozott volna a másik üzletét illetőleg. Hogy mi legyen ez a másik üzlet, arról nem beszélt; de miután eljegyezte Winnie-t, vette magának a fáradságot, és már déli tizenkettő előtt felkelt, lement az alagsorba, és tiszteletét tette Winnie anyjánál a reggelizőszobában, ahová az asszonyt a mozgásképtelenség kötötte. Megsimogatta a macskát, megkotorta a tüzet, és ott szolgáltatta fel az ebédjét. Szemlátomást vonakodva hagyta ott a reggelizőszoba áporodott otthonosságát, ám távollétei továbbra is jócskán az éjszakába nyúltak. Sohasem vitte Winnie-t színházba, amint azt egy ilyen finom úriembertől várni lehetett volna. Foglaltak voltak az estéi. A munkája bizonyos fokig politikai természetű, közölte egy ízben Winnie-vel. Figyelmeztette, hogy nagyon vendégszeretően kell majd fogadnia politikus barátait. Winnie a maga szilárd, kifürkészhetetlen tekintetével azt felelte, hogy ez csak természetes.

Hogy mi egyebet árult még el a foglalkozására nézve Mr. Verloc a feleségének, azt Winnie anyja egyáltalán nem tudta. A házaspár a bútorokkal együtt magához vette. A bolt hitványsága meglepte Winnie anyját. A változás, a belgraviai tér után a Soho szűk utcácskája, rossz hatással volt a lábára, amely hatalmas méretűre dagadt. Másrészt azonban tökéletesen mentesült az anyagi gondoktól. Veje nehézkes, jó természete teljes biztonságérzettel töltötte el. Lánya jövője biztosítva volt, és még a fia, Stevie miatt sem kellett immár nyugtalankodnia. Mert hiába titkolta még maga előtt is, szegény Stevie bizony nagy tehertételt jelentett. De tekintetbe véve, hogy Winnie rajongott beteg öccséért, Mr. Verloc pedig jóindulatúan és nagylelkűen viszonyult hozzá, úgy érezte, hogy a szegény gyerek végre biztonságra talált ebben a durva világban. A lelke mélyén talán még azt sem sajnálta, hogy Verlocéknak nincs gyermekük. Mivel

ez a körülmény teljességgel hidegen hagyta Mr. Verlocot, Winnie pedig amúgy is meglelte öccsében majdhogynem anyai ragaszkodásának tárgyát, a szegény Stevie ezzel igazán csak jól járt.

Nemigen lehetett ugyanis mit kezdeni a fiúval. Beteges volt, a maga törekeny módján még jóképű is, de az alsó ajka bambán lefittyedt. Kiváló közoktatási rendszerünknek hála, a kellemetlenül lefittyedő ajka ellenére kötelezően megtanult írni-olvasni. De mint kifutófiú nem sokra vitte. Elfelejtette a rábízott üzenetet; a kötelesség útjáról mihamar letérítették a kóbor kutyák és macskák, amelyeket nagy gyönyörűséggel követett szűk sikátorokba, koszos udvarokba; az utca megszokott komédiái, amelyeket munkaadója kárára tátott szájjal nézett végig; vagy éppen a felbukott lovak drámája: szánalmas vonaglásuk gyakran átható sikoltozást váltott ki belőle a tömegben, amely egyáltalán nem szereti, ha e nemzeti látványosságban való csöndes élvezkedését bármi megzavarja. Amikor aztán egy higgadt rendőr oltalmazóan elvezette, gyakran kiderült, hogy szegény Stevie elfelejtette a címét – legalábbis átmenetileg.

Egy mogorván feltett kérdésre úgy elkezdett dadogni, hogy majdnem megfulladt. Ha valami váratlanul érte vagy valamitől megijedt, rettenetesen bandzsított. Rohama (szerencsére) sohasem volt; gyerekkorában apja természetes dühkitörései előtt mindig odamenekülhetett nővérének rövid szoknyácskaja mögé.

Másrészt persze gyanítani lehetett azt is, hogy jó adag vadság szorult belé. Amikor a tizennegyedik évét betöltötte, néhai apjának egyik barátja, egy külföldi tejkonzervcég ügynöke irodainasként alkalmazta, míg egy ködös délutánon, főnöke távollétében, azon nem kapták, hogy tűzijátékot rendez a lépcsőházban. Egymás után eregette a rakétákat, szikrázó katalinkerekeket és nagyokat durranó petárdákat – és a dolog bizony balul is kiüthetett volna. Az épületben valószínű pánik tört ki. Forgó szemű, fuldokló írkokok rohagáltak a füsttel teli folyosókon, selyemcilinderek és öregecske üzletemberek gurultak le különválva a lépcsőn.

Stevie semmi különösebb élvezetet nem merített ebből. Nem lehetett tudni, mi vitte rá ennek az eredeti ötletnek a megvalósítására. Később Winnie-nek sikerült kiszednie belőle valami ködös és zavaros vallomását. Az épület két másik irodainasa addig tömte a fejét az elnyomatásukról és a világ igazságtalanságáról szóló történetekkel,

míg végül szinte az őrjöngésig fokozódott benne a heves együttérzés. Apja barátja persze azonnal kitétte a szűrét, mert nem akarta, hogy rontsa az üzletét. Ez után az alturista cselekedete után Stevie-t az alagsori konyhában fogták mosogatásra, valamint a belgraviai szobaurak csizmáinak suvikszolására. Az ilyenfajta munkának azonban nem volt jövője. Az urak néha-néha vetettek neki egy shillinget. Mr. Verloc bizonyult a legnagyobblelkűbb lakónak. Ennek ellenére sem Stevie keresete, sem a kilátásai nem voltak fényesek; amikor pedig Winnie bejelentette, hogy eljegyezték, anyja felsóhajtott, és a mosogatóra pillantva eltöprengett: mi lesz most már szegény Stephennel?

Mr. Verloc azonban, mint kiderült, hajlandó volt magához venni Stevie-t és felesége anyját a bútorral együtt, ami a család teljes vagyonát képviselte. Egyszóval Mr. Verloc mindent széles, jóindulatú keblére ölelt. A bútort a lehető leggazdaságosabban szerteosztották a házban, Mrs. Verloc anyjának azonban csak a két hátsó szoba jutott az emeleten. Az egyikben aludt a szerencsétlen Stevie. Ekkoriban már kiütközött némi ritkás, aranyfűsthöz hasonló szőrzet apró, csontos álla csúcsán. Vak szeretettel és engedelmességgel segített nővérének a házimunkák elvégzésében. Mr. Verloc úgy vélte, valami elfoglaltság nem ártana neki. Stevie tehát azzal szórakozott szabad idejében, hogy körzővel és ceruzával köröket rajzolt egy papírlapra. Mindannyiszor nagy kedvvel és szorgalommal látott hozzá: könyökét szétterpesztve szinte ráhasalt a konyhaasztalra. A bolt mögötti szalomból, a nyitott ajtón át Winnie, a nővére féltő, anyai éberséggel be-bepillantott rá.

II

Így festett a ház, a háztartás és az üzlet, amelyet Mr. Verloc reggel fél tizenegykor, nyugati irányba indulva, otthagytott. Szokatlanul korai időpont volt ez a számára; egész személyéből úgyszólván harmatos frissesség áradt, kék köpönyegét be se gombolta, csizmája tükrösre volt suvikszolva, frissen borotvált arca csak úgy fénylett, és még súlyos héjú, de a békés éjszakai alvástól friss szeme is viszonylag éber pillantásokat lövellt a világba.

A park kerítése mögött ezek a pillantások a Rotten Row-n lovagló férfiakra és nőkre estek, békésen egymás mellett ügető párokra, lassan poroszkáló hármás-négyes csoportokra, emberkerülő, magányos úrlovásokra és magányos hölgyekre, akiket tisztes távolságban követett a lovászuk, kokárdával a kalapján és bőrvvel feszes zekéje fölött. Kétlovás csézák és hintók gördültek el mellette, a belsejük vadprémmeel volt bélelve, néha egy-egy hölgy arcát és kalapját is megpillanthatta az ernyő alatt. És ezt az egészet a különleges és egyedi londoni nap – amely ellen semmi mást nem lehetett felhozni, csak azt, hogy egy kissé vérekes volt – koronázta glóriával. A Hyde Park Corner fölött lógott, egészen alacsonyan, a pontos és megbízható őrszem éberségével. Még a járda is valami óarany árnyalatot kapott ebben a szétszórt fényben, amelyben se fal, se fa, sem állat, sem ember nem vetett árnyékot.

Mr. Verloc nyugatnak tartott az árnyéktalan, óaranypor atmoszférájú városban. Rézvörös fénycsíkok villóztak a háztetőkön, a falak sarkán, a hintók deszkáján, a lovak szerszámzatán és Mr. Verloc köpönyegének széles hátán, amely utóbbin rozsdafolt hatását keltették. Mr. Verloc azonban korántsem érezte úgy, hogy berozsdásodott. Helyeslő és jóváhagyó tekintettel szemlélte a park rácskerítésén keresztül a város gazdagságát és fényűzését.

Ezeket az embereket meg kell oltalmazni. A gazdagságnak és fényűzésnek elsősorban oltalomra van szüksége. Meg kell őket oltalmazni; meg kell oltalmazni lovaikat, hintaikat, házaikat és szolgálkat; meg kell oltalmazni gazdagságuk forrását a város és az ország szívében; a vegytiszta henyeségükhöz elengedhetetlen társadalmi rendet meg kell oltalmazni a koszos munka világának alantas irigységétől. Meg kell oltalmazni – és Mr. Verloc e gondolatra elégedetten dörzsölte volna össze a tenyerét, ha alkatilag nem irtózik minden fölösleges erőfeszítéstől.

Az ő henyesége nem volt vegytiszta, de azért neki nagyon megfelelt. Ragaszkodott is hozzá, valamiféle bágyadt fanatizmussal, vagy inkább fanatikus bágyadtsággal. Szorgos szülők gürcölésre termett gyermekeként úgy ölelte keblére a lustaságot, olyan mélységes, kifürkészhetetlen, de parancsoló ösztön hatására, amilyennel a férfiak ezer közül választják ki az egyetlen nőt. Még ahhoz is lusta volt, hogy demagóg munkásszónok vagy munkásvezér váljon belőle. Még ezt is kimerítőnek tartotta. Neki ennél sokkal tökéletesebb nyugalomra volt szüksége; persze, lehet, hogy csak annak a filozófiai hitetlenségnek esett áldozatul, amely szerint minden emberi erőfeszítés hiábavaló. A lustaságnak ez a formája bizonyos fokú intelligenciát követel, illetve feltételez. Mr. Verlocból nem hiányzott az intelligencia – és a társadalmi rend veszélyeztetettségének gondolatára még kacsintott volna is egyet, ha a kétkedésnek illetően kinyilvánítása nem kívánna erőfeszítést. Nagy, kidülledő szeme ugyanis nem állt rá egykönnyen a kacsintásra. Az a fajta szem volt, amely inkább álomra csukódásra termett, azt viszont roppant hatásosan tudta véghezvinni.

A jellegtelen és hízott disznó módjára nagy testű Mr. Verloc tehát elégedett kézdörzsölés és kétkedő kacsintás nélkül folytatta útját. Súlyosan taposta a járdát tükröfényes csizmájában, egész öltözéke tehetős, független kisiparost sejtetett. Lehetett volna képkeretező vagy lakatos, kisvállalkozói szinten akár munkaadó is. Csakhogy volt benne még valami, valami leírhatatlan, amire kisiparos aligha tesz szert, akármilyen tisztességtelenül újí is a szakmáját: valami olyasmi, ami azokra jellemző, akik az emberiség bűnein, dőreségein, vagy alantas félelmein élőködnek; valami erkölcsi nihilizmus, ami a kártyabarlang- és bordélytulajdonosok sajátja; magándetektkivé és nyomozóügynökségké; italárusoké vagy éppen elektromos

serkentőövekkel házalóké, kétes értékű csodaszerek feltalálóié. Ámbár ez utóbbiakban nem vagyok biztos, ilyen mélységéig nem folytattam kutatásokat. Honnan tudnám? Lehet, hogy ezeknek az arckifejezése éppenséggel örödi. Nem lennék meglepve. Mindenesetre leszögezem, hogy Mr. Verloc arckifejezése egyáltalán nem volt örödi.

Mielőtt még a Knightsbridge-hez ért volna, e nagy forgalmú, dülöngélő omnibuszoktól és robogó teherkocsiktól hangos főútvonalat kikerülendő balra fordult, és betért a csaknem zajtalan, fűgén suhanó konflisok világába. A kalapja alatt, amit a feje búbjára tolva viselt, a haja gondosan le volt nyalva, ugyanis egy követségre igyekezett. Mr. Verloc tehát sziklaszilárdan – valamiféle puha szikla szilárdságával – masírozott egy olyan utcán, amely joggal nevezhető magánutcának.

Szélessége, üressége és kiterjedése a szervetlen természet, a soha el nem pusztuló anyag fenségét juttatta az ember eszébe. A halandóságra csupán egy orvos kétkerekűje emlékeztetett benne: magasztos elszigeteltségben állt a járda mellett. A fényesített kopogtatók ragyogtak, ameddig a szem ellátott, a tiszta ablakok mélysötéten csillogtak. Némaság körös-körül. De a távoli periférián tejeskordé nyikorgott hangosan; egy hentesinas az olimpiai kocsihajtók nemes vakmerőségével fordult be a sarkon egy pár vörös kerék felett trónolva. Büntudatos macska lopakodott elő a rács mögül, egy darabig Mr. Verloc előtt iszkolt, azután beugrott egy újabb alagsori lejáróba; tagbaszakadt rendőr, aki, úgy látszott, hírből sem ismeri az érzelmeket, mintha maga is csupán a szervetlen természet része lett volna, lépett elő egy lámpaoszlop mögül, de ügyet sem vetett Mr. Verlocra.

Mr. Verloc balra fordult, és egy keskeny utca sárga fala mentén folytatta útját, amelyre, ki tudja, miért, az volt felírva fekete betűkkel, hogy Chesham Square 1. A Chesham Square csak jó hatvan méterrel odébb kezdődött, de Mr. Verloc volt annyira kozmopolita, hogy ne ejtsék zavarba London topográfiai rejtélyei: ment tovább eltökélten, csodálkozás vagy méltatlankodás nélkül. Végül üzletemberhez méltó kitartással megérkezett a térre, és átlós irányban átvágott a 10-es számhoz.

A szám egy magas, tiszta falba vágott, impozáns kapu fölött ékeskedett, amelynek egyik oldalán természetszerűleg a 9-es számú ház állt, a másik oldalán azonban a 37-es; a tény, hogy ez utóbbi már a környéken jól ismert Porthill Streethez sorolandó, csupán a földszinti

ablaksor felett találta jónak megörökíteni az az éles elméjű hivatal, amelynek feladata, hogy London eltévedt házait ráncba szedje. A fővárosi közigazgatás örök rejtélye, miért nem szavazza meg a parlament (egy apró törvénycikk elegendő volna), hogy ezek az épületek térjenek vissza illő helyükre. Mr. Verloc azonban ügyet sem vetett erre, az ő életcélja a társadalmi mechanizmus védelme, nem a tökéletesítése vagy bírálata.

Olyan korán volt, hogy a követség portása még bele sem bújт egészen a libériájába, úgy szaladt ki fülkéjéből. Piros mellényt és térdnadrágot viselt, de az ábrázata megrökönyödést tükrözött. Mr. Verloc csak egy oldalpillantást vetett feléje, és meg sem állva dugta az orra alá a követség címerével lepecsételt borítékot. Ugyanezt a talizmánt lengette meg az inas előtt, aki ajtót nyitott neki, és félreállt, hogy beeressze a hallba.

Lobogó tűz égett a nagy kandallóban, háttal a tűznek pedig egy idősebb férfi állt szmokingban, láncsal a nyakában; felpillantott az újságból, amelyet nyugodt, szigorú arca előtt tartott széttárva. Nem mozdult; egy újabb lakáj, barna nadrágban és vékony, sárga zsinórral szegett, fecskefarkú kabátban, odament Mr. Verlochoz, megvárta, míg elmormolja a nevét, majd némán sarkon fordult, és hátra sem nézve elindult. Végigvezette Mr. Verlocot a nagy, szőnyegezett lépcsőtől balra nyíló földszinti folyosón, azután váratlanul intett, hogy lépjen be egy súlyos íróasztallal és néhány székkal bútorozott apró szobába. A szolga rácsukta az ajtót, és Mr. Verloc egyedül maradt. Nem ült le. Egyik kezében kalapjával és botjával körülpillantott, másik húsos kezével végigsimított fedetlen, lenyalt fején.

Újabb ajtó nyílt ki nesztelenül, Mr. Verloc megállította éppen arra forduló tekintetét, és először csak fekete ruhát látott, kopasz fejtetőt és bozontos, sötétszürke pofaszakállat egy pár ráncos kéz fölött. A belépő egyén egy köteg papirost tartott a szeme előtt, pipiskedő léptekkel az asztalhoz ment, s közben a lapokat forgatta. Wurm titkos tanácsos, Chancelier d'Ambassade kissé rövidlátó volt. Az érdemdús hivatalnok letette a papírköteget, és felfedte mélabúsan ronda térszékéjét, amelyet dús, hosszú, sötétszürke haj és vastag, bozontos szemöldök keretezett. Cvikkert biggyesztett formátlan krumpliorrára, és meglepődve vette észre Mr. Verlocot. A hatalmas szemöldök alatt gyenge szeme szánalmasan pislogott az üveg mögül.

Kísérletet sem tett az üdvözlésre; Mr. Verloc sem, aki mindig tudta, hol a helye; de a vállának és hátának alig észrevehetően megváltozó körvonala mégis Mr. Verloc gerincének enyhe meggörbödésére látszott utalni a köpönyeg hatalmas térfogata alatt. A hatás a szerény tiszteletadással volt egyenlő.

– Itt van előttem a maga néhány jelentése – mondta a bürokrata váratlanul lágy és fáradt hangon, s mutatójja hegyét súlyosan a papírkötegre nyomta. Elhallgatott, és Mr. Verloc, aki rögtön felismerte a tulajdon keze írását, lélegzet-visszafojtva várt. – Nem vagyunk megelégedve az itteni rendőrség magatartásával – folytatta a másik, szellemileg kimerülten.

Mr. Verloc anélkül, hogy ténylegesen megmozdult volna, vállat rándított. Amióta otthonát reggel elhagyta, most első ízben nyitotta ki a száját.

– Minden országnak megvan a maga rendőrsége – jegyezte meg filozofikusan. De mivel a követségi tisztviselő állhatatosan tovább pislogott rá, kényszeredetten hozzátette: – Engedje meg, de nem áll módomban nyomást gyakorolni a rendőrségre.

– Olyan eseményre van szükség – mondta a papírok embere –, amely éberségre sarkallja őket. Az ilyesmi a maga területe, nemdebár?

Mr. Verloc csak sóhajtott egyet, de nyilván ezt se szándékosan, mert azonnal igyekezett vidám képet vágni. A hivatalnok bizonytalanul pillogott, mintha zavarná a szobában uralkodó félhomály. Tétován megismételte:

– A rendőrség ébersége... és a hatóság szigorúsága. Az itteni bírósági eljárások enyhe volta és a megtorló intézkedések teljes hiánya megbotránkoztatja egész Európát. Arra volna szükség, hogy a figyelem ráterelődjék a nyugtalanságra... a forrongásra, amely igenis fennáll...

– Kétségtelenül, kétségtelenül – vágott közbe Mr. Verloc, s mély, tiszteletteljes basszusa olyan szónokiasan csengett, annyira másképpen, mint az imént, hogy beszélgetőtársa egészen elképedt. – Veszélyes mértékben fennáll. Az utóbbi egy esztendő során beterjesztett jelentéseim erre világos fényt vetnek.

– Az utóbbi egy esztendő során beterjesztett jelentéseit – kezdte lágy, szenttelen hangján Wurm államtanácsos – olvastam. De azt sem tudtam kihámozni belőlük, hogy minek állította össze őket.

Szomorú csönd uralkodott egy darabig. Mr. Verloc mintha átharapta volna a nyelvét; a másik merőn bámulta az előtte heverő papirosokat. Végül odébb lökte őket.

– A dolgok állása, amit itt kifejt, alkalmaztatásának csupán a kiváltó oka. Pillanatnyilag nem írogatásra van szükség, hanem arra, hogy felhívjuk a figyelmet egy nyilvánvaló és fontos, mondhatnám kétségbeejtő tényre.

– Mondanom sem kell, hogy erőfeszítéseim mostantól erre fognak irányulni – jelentette ki Mr. Verloc, férfias társalgási tónusában határozott zöngéket rezgetve. De az asztal másik feléről, a vakon fénylő cvikker mögül feléje lövellt vizsla pillogások zavarba ejtették. Odaadó figyelemről tanúskodó mozdulattal elhallgatott. A követség hasznos, serény, noha szürke tisztviselőjének mintha vadonatúj gondolata támadt volna.

– Maga túlságosan testes – mondta.

Ez az inkább pszichológiai természetű megjegyzés, amelyet az olyan hivatalnokok habozó bizonytalanságával tett, aki jobban kiismeri magát a papír és a tinta, mint az aktív életmód követelményei között, durva, személyeskedő sértésként hatott Mr. Verlocra. Hátrahőkölt.

– Hogy? Hogy méltóztatott mondani? – kiáltotta rekedten és neheztelően.

A Chancelier d’Ambassade, akit a kihallgatással megbíztak, úgy érezte, a feladat meghaladja a képességeit.

– Azt hiszem – mondta –, inkább Mr. Vladimirnak kellene beszélnie magával. Úgy van. Határozottan. Várjon itt, kérem – tette hozzá, és pipiskedő léptekkel kiment.

Mr. Verloc rögtön végigsimított a haján. A homlokát kiverte a veríték. Összeszorított ajka közt úgy eresztette ki a levegőt, mint aki egy kanál forró levest fúj. De amikor a barna ruhás szolga némán megjelent az ajtóban, Mr. Verloc ugyanott állt, ahol az egész kihallgatás alatt. Nem mozdult egy tapodtat sem, mint aki attól tart, hogy farkasvermek veszik körül.

Végigballagott az egyetlen gázlánggal megvilágított átjárón, felment egy tekerő lépcsősoron, s ismét végig az első emelet beüvegezett, immár több derűt árasztó folyosóján. Az inas kinyitott egy ajtót és félreállt. Mr. Verloc vastag szőnyeget érzett a lába alatt. A szoba

nagy volt, háromablakos; a jókora mahagóni íróasztal mögött simára borotvált, holdvilággépű fiatalember ült egy kényelmes fotelben, és franciául odaszólt a Chancelier d'Ambassade-nak, aki a papírköteggel a kezében éppen kifelé tartott.

– Igaza volt, mon cher... Kövér állapot.

Mr. Vladimir, az első titkár rokonszenves, szórakoztató ember hírének örvendett a szalonokban. A társaság kedvence volt. Szellemessége abban állt, hogy egymással kibékíthetetlen eszmék közt mindig talált valami furcsa, bohókás kapcsolatot; társalgás közben ilyenkor előrehajolt székén, bal kezét feltartotta, mintha hüvelyk- és mutatóujja közé csippentette volna a mulatságos kapcsolatot, simára borotvált, kerek képére pedig derűs csodálkozás ült ki.

De abban, ahogyan most Mr. Verlocra nézett, nem volt sem derű, sem csodálkozás. Hátravetette magát az öblös karosszékben, könyökét szétterpesztette, egyik lábát vastag térdére fonta, s rózsás, sima orcájával óriás csecsemőre emlékeztetett, de olyan csecsemőre, aki nem tűr ellentmondást.

– Gondolom, ért franciául, ugye? – kérdezte.

Mr. Verloc rekedten közölte, hogy ért. Ezért hatalmas tömege mintha előrehajolt volna. Ott állt a szőnyegen, a szoba közepén, egyik kezében a kalapja és a botja, a másik élettelenül csüngött az oldalán. Valahonnan a torka mélyéről motyogta alázatosan, hogy a francia tüzéségnél teljesített katonai szolgálatot. Mr. Vladimir megvetéssel elegy gonoszsággal azonnal nyelvet változtatott, és akcentusmentes, fordulatos angolsággal folytatta:

– Ó! Igen. Hát persze. Lássuk csak. Mennyit is kapott az új tábori ágyújuk módosított lövegzárának tervrajzáért?

– Öt évi szigorított várfogságot – felelte váratlanul, de minden érzelem nélkül Mr. Verloc.

– Olcsón megúszta – vetette oda Mr. Vladimir. – Megérdemelte, amiért hagyta, hogy lefüleljék. Egyáltalán, miért vállalkozott ilyenre, hm?

Mr. Verloc férfias társalgási tónusban az ifjúságot említette, ostoba rajongását egy érdemtelen kis...

– Aha! „Cherchez la femme” – szakította félbe Mr. Vladimir mereven, minden közvetlenség nélkül, sőt a leereszkedésébe inkább zordonság vegyült. – Mióta is áll a követség alkalmazásában?

– A néhai Stott-Wartenheim báró ideje óta – felelte visszafogott hangon Mr. Verloc, s ajkát az elhunyt diplomata fölötti gyászában szomorúan lebiggyesztette. Az első titkár rezzenéstelen tekintettel figyelte e fiziognómiai játékot.

– Ó! Szóval a néhai... Hm. Mit tud felhozni mentségére? – förmedt rá hirtelen.

Mr. Verloc meglepődve felelte, hogy nincs semmi különösebb felhoznivalója. Levélbeli felszólítást kapott, hogy azonnal jelenjék meg... Kapkodva a köpönyeg oldalzsebébe dugta a kezét, de Mr. Vladimir gúnyos, cinikus tekintetét látva, elő sem húzta.

– Bah! – mondta az utóbbi. – Mi a fene ütött magába, hogy ilyen pocakot ereszt? Miért nem tesz szert a hivatásához szükséges fizikumra? Hát így fest egy éhező proletár?... Ugyan kérem! Még hogy maga elkeseredett szocialista vagy anarchista... melyik is?

– Anarchista – jelentette ki kongó hangon Mr. Verloc.

– Ccc! – folytatta Mr. Vladimir, fel sem emelve a hangját. – Hiszen még az öreg Wurmtot is megdöbbsentette. Nem tudna maga megtéveszteni egy idiótát sem. Mellesleg mind azok, de maga egyszerűen csak egy lehetetlen alak. Tehát, mint mondja, kapcsolatunk azzal kezdődött, hogy ellopta a francia ágyúterveket. Ráadásul le is fülelték. Kényelmetlen helyzetbe hozhatta kormányunkat. Maga nem valami eszes.

Mr. Verloc rekedten mentegetőzni kezdett.

– Mint már volt alkalmam megjegyezni, ostoba rajongásom egy érdemtelen kis...

Mr. Vladimir felemelte nagy, fehér, kövérkés kezét.

– Persze, persze. Szerencsétlen ifjúkori ballépés. A hölgy megkaparintotta a pénzt, azután feladta magát a rendőrségen... ugyebár?

Mr. Verloc gyászos ábrázata, egész személyének pillanatnyi megörbödése jelezte, hogy ez volt a sajnálatos helyzet. Mr. Vladimir átfogta a térdén nyugvó bokáját. Sötétkék selyemzokni volt rajta.

– Hát, nem viselkedett valami okosan. Maga túlságosan hiszékeny.

Mr. Verloc fátyolos torokhangon kijelentette, hogy immár nem fiatal.

– Hja, az efféle jellemhibát a kor nem gyógyítja – jegyezte meg baljós nyájassággal Mr. Vladimir. – De nem! Maga ehhez túlságosan kövér. Nem változhatott volna meg ennyire, ha valóban

fogékony lenne a szépnem hazugságaira. Megmondom, mi a helyzet: maga egyszerűen lusta. Mióta húz sápot követségünkől?

– Tizenegy éve – hangzott pillanatnyi habozás után a válasz. – Több ízben kaptam londoni megbízást, amikor Stott-Wartenheim báró őexcellenciája még párizsi követ volt. Azután őexcellenciája utasítására Londonban telepedtem le. Angol vagyok.

– Csak nem? Nohát! Valóban?

– Született angol – ismételte makacsul Mr. Verloc. – Apám azonban francia volt, így hát...

– Ne magyarázkodjék – szakította félbe a másik. – Készséggel elhiszem, hogy törvény adta joga van a francia marsallbothoz vagy az angol parlamenti tagsághoz... sőt, a jelen esetben ez még hasznunkra is válna valamelyest.

Ez a kis képzeletzárnyalás halvány mosolyt csalt Mr. Verloc arcára. Mr. Vladimir újra felöltötte rendíthetetlen komolyságát.

– De, mint mondtam, maga lusta. Nem használja ki a lehetőségeit. Stott-Wartenheim báró idejében csupa hígagyú irányította ezt a követiséget. Félrevezették a magafajtaikat arra vonatkozólag, hogy mire való a titkosszolgálati alap. Feladatomnak tekintem, hogy kigyógyítsam magát tévhitéből. Megmondom, mi *nem* a titkosszolgálat. Nem jótékonytsági intézmény. Azért hívtam ide, hogy ezt a tudtára adjam.

Mr. Vladimir, látva Verloc színlelt zavart arckifejezését, gúnyosan elmosolyodott.

– Látom, értjük egymást. Mégiscsak intelligens maga az ilyen munkához. Most azonban tettekre van szükségünk... tettekre.

A szót megismételve Mr. Vladimir az asztal szélére fektette hoszszú, fehér mutatóujját. Verloc hangjából eltűnt minden rekedtség. Hájás nyakszirtje elvörösödött köpönyege bársonygallérja felett. Ajka megremegett, majd szélesen szétnyílt.

– Ha szíveskedik belenézni a személyi lapomba – kezdte öblös, szónoki hangján –, látni fogja, hogy csak három hónappal ezelőtt is volt alkalmam óvatosságot tanácsolni, midőn Romuald nagyherceg Párizsba látogatott. Figyelmeztetésemet távirón megküldték a francia rendőrségnek, és...

– Ugyan kérem! – szakította félbe grimaszt vágva Mr. Vladimir. – A francia rendőrség semmit sem ért a maga figyelmeztetésével. Mit bömböl itt nekem? Mi az ördögöt akar egyáltalán?

Mr. Verloc büszke alázatossággal elnézést kért, amiért megfeledezett magáról. Hangja évek óta híres a szabadtéri gyűléseken és nagy csarnokokban rendezett munkástalálkozókon, és hozzájárult, hogy mindenki jó és megbízható elvtársnak tartsa. Így tehát hasznos tartozék, magyarázta. Eleve bizalmat ébreszt az iránt, amit fejteget vele. – Válságos pillanatokban a vezetők mindig engem küldtek fel a dobogóra – jelentette ki nyilvánvaló elégedettséggel. Nincs az a felzúdulás, amit ő nem tudna túlharsogni, tette hozzá; majd hirtelen úgy döntött, hogy bemutatót tart.

– Bocsánat – mondta. Leszegett fejjel, fel sem nézve, fűgén, mégis nehézkesen odament az egyik franciaablakhoz. Úgy nyitotta ki, mint aki fékezhetetlen ösztönnek engedelmeskedik. Mr. Vladimir elképedten ugrott fel karosszéke öbléből, és hátranézett a vállá fölé; lenn, a követségi udvar kapuján kívül egy rendőr széles hátát pillantotta meg, aki elmerülten szemlélt egy felcicomázott babakocsit, amelyben valami dűsgazdag csecsemőt toltak át a téren.

– Biztos úr! – szólalt meg Mr. Verloc, épp csak annyira erőltetve meg a torkát, mintha suttogna. Mr. Vladimir elnevette magát, mert a rendőr úgy perdült meg, mint akit hátba szúrtak. Mr. Verloc csendesen becsukta az ablakot, és visszatért a szoba közepére.

– Ilyen hanggal – váltott át a férfias társalgási tónusra – természetesen megbíznak bennem. És én mindig tudtam, hogy mit kell mondanom.

Mr. Vladimir a kravátlíját igazgatta, és a kandalló feletti tükörből figyelte Mr. Verlocot.

– A szociálforradalmi zsargon minden bizonnal elsajátította – mondta megvetően. – Vox et... Latint persze nem tanult... vagy tévedek?

– Nem – vicsorogta Mr. Verloc. – Ezt ön nem is várja tőlem. Én egy vagyok a milliók közül. Ugyan ki tud latinul? Néhány száz félkegyelmű, aki arra se képes, hogy vigyázzon magára.

Mr. Vladimir még vagy fél percig tanulmányozta a tükörben a mögötte álló ember húsos profilját és hatalmas tömegét. Megvolt az az előnye, hogy ugyanakkor láthatta a maga tisztára borotvált, kerek arcát, rózsás tokáját és vékony, érzékeny ajkait is, amelyek épp az olyan finom elmésségekre termettek, amilyenekkel beopta magát a legelőkelőbb társaság szívébe. Azután sarkon fordult,

és olyan eltökéltséggel masírozott vissza a szoba közepére, hogy még furcsán ódivatú csokornyakkendőjének két csücske is fenyegetően meredezett. A mozdulat olyan gyors és heves volt, hogy Mr. Verloc lesütötte a szemét és megjuhászodott.

– Á! Szóval pimaszkodni merészel! – kezdte Mr. Vladimir, de valami olyan döbbenetes, ugató intonációval, amely sem az angolra, sem semmilyen európai nyelvre nem emlékeztetett, és még Mr. Verlocot is meglepte, pedig ő számos nagyvárosi nyomortanyát illetőleg rendelkezett tapasztalatokkal. – Pimaszkodni! Hát ide hallgasson! A hang fabatkát sem ér. A maga hangjával nem megyek semmire. Nincs szükségünk a hangjára. Tényeket akarunk... ijesztő tényeket... hogy a fene enne meg magát! – Az utolsó szavakat őrzöngő önuralommal egyenesen Mr. Verloc képébe vágta.

– Ne akarjon ezzel az ázsiai modorral lehangolni – morogta Mr. Verloc a szőnyeget fürkészve. Partnere gúnyosan elmosolyodott nyakkendője fenyegető csücskei fölött, és franciára váltott.

– Maga az agent provocateur szerepében tetszeleg. Az agent provocateur dolga az, hogy provokáljon. A személyi lapjából úgy veszem ki, hogy az utóbbi három évben semmi ilyesmivel nem szolgált meg a fizetését.

– Semmivel? – kiáltotta Verloc. Egyetlen porcikája se mozdult, a szemét sem emelte föl, de a hangjában őszinte érzés csengett. – Több ízben megakadályoztam, hogy...

– Egy angol szólas azt tartja, hogy jobb a megelőzés, mint a gyógyítás – szakította félbe Mr. Vladimir, és ismét belevetette magát a karosszékekbe. – Ez általánosságban véve ostobaság. A megelőzésnek se vége, se hossza. Persze jellemző az angolokra. Mindenben utálják a véglegességet. Maga ne legyen ennyire angol. És ebben az esetben ne legyen ennyire ostoba. A gonosz immár köztünk van. A bajt nem megelőzni akarjuk, hanem gyógyítani.

Az asztal felé fordult, felemelt néhány papírlapot, és megváltozott, hivatalos hangon folytatta, rá sem nézve Mr. Verlocra.

– Ugyebár tud a Milánóban összeült nemzetközi konferenciáról?

Mr. Verloc rekedten jelezte, hogy szokta olvasni a napilapokat. Egy másik kérdésre azt felelte, hogy igen, meg is szokta érteni, amit olvas. Ezen a ponton Mr. Vladimir halványan rámosolygott a dokumentumokra, és azt mormolta: – Már persze, ha nem latinul van.

– Vagy kínaiul – felelte rezzenéstelen arccal Mr. Verloc.

– Hm. Forradalmár barátai néha éppoly érthetetlen charabiában vetik papírra ömlengéseiket, mintha csak kínaiul írnák... – Mr. Vladimir utálkozva elhullajtott egy szürke nyomtatványt. – Mik ezek a pamfletek a P. J. jelzettel és a keresztbe tett kalapáccsal, tollal és fáklyával? Mit jelent ez a P. J.? – Mr. Verloc odalépett az impozáns íróasztalhoz.

– A Proletariátus Jövője. Egy társaság neve – magyarázta, nehézkesen megállva a karosszék mellett. – Elvben nem anarchisták, de nyitottak a forradalmi nézet minden árnyalatára.

– Közéjük tartozik?

– Az egyik alelnökük vagyok – nyögte ki Mr. Verloc, és a követési első titkár felnézett.

– Akkor pedig szégyellhetné magát – jelentette ki maróan. – Semmi másra nem képes a társaságuk, mint hogy ilyen profétikus szemetet nyomtasson olvashatatlan betűkkel ilyen mocskos papirosra? Miért nem csinálnak valamit? Ide hallgasson. Ez az ügy mostantól az én kezemben van, és én kerek perec megmondom magának, hogy mit várok a pénzünkért. A jó öreg Stott-Wartenheim-kornak vége. Ha nem dolgozik, nem fizetünk.

Mr. Verloc furcsa gyengeséget érzett vaskos lábában. Hátralépett, és zajosan kifújta az orrát.

Meg volt ijedve, sőt kétségbe volt esve. A londoni ködből kifelé igyekvő, rozsdás londoni nap langyos fényt csorgatott be az első titkár magánszobájába, és a csendben Mr. Verloc meghallotta az üvegtáblán zümmögve motozó legyet – az év első legyét –, amely száz fecskénél is világosabban hirdette a tavasz közeledtét. Ennek az apró, energikus kis organizmusnak a haszontalan tüsténkedése kellemetlenül hatott a nagydarab emberre, aki lustaságában érezte fenyegetve magát.

A beállt szünetben Mr. Vladimir becsmérő kifejezések egész sorát gyártotta magában Mr. Verloc arcára és alakjára. Ez a fajankó várakozáson felül közönséges, esetlen és arcátlanul ostoba. Rendkívüli módon hasonlít egy számlát benyújtó vízvezeték-szerelőhöz. A követési első titkár, aki időnként kirándulásokat tett az amerikai humor mezejére, ezt a szakmát úgy képzelte el, mint a csalás, a lustalkodás és a hozzá nem értés megtestesülését.

Ez volna tehát az a híres és megbízható titkosügynök, aki olyan titkos, hogy a néhai Stott-Wartenheim báró hivatalos, félhivatalos és magánlevelezésében sosem jelölte másként, mint egy ▲ jellel; ez volna az ünnepelt ▲ ügynök, akinek figyelmeztetéseire császári, királyi és nagyhercegi útiprogramok és időpontok változtak meg vagy maradtak el? Ez a fajánk? Mr. Vladimir bensejében féktelen nevetésroham vette kezdetét, részint mivel naivnak tartotta a tulajdon csodálkozását, de főként a megboldogult Stott-Wartenheim báró rovására.

A néhai excellenciás úr, akit uralkodói gazdájának felséges kegye számos boldogtalan külügyminiszterre kényszerített rá mint nagykövetet, egész életében elképesztő hiszékenységről és pesszimizmusra való hajlamáról volt híres. Az agyára ment a szociális forradalom. Olyan diplomatának látta magát, akit a sors kifürkészhetetlen szeszélye arra rendelt, hogy tehetetlenül szemlélje, amint a diplomácia, sőt az egész világ rettenetes végre jut egy visszataszító, demokratikus felfordulás eredményeképpen. Búbánatos próféciákkal teli jelentései több egymást követő külügyminisztériumot láttak el vicctémával. Halálos ágyán (amely mellett ott állt uralkodói gazdája és barátja is) állítólag így kiáltott fel: „Boldogtalan Európa! Gyermekeid erkölcsi beszámíthatatlansága okozza vesztedet!” És lám, áldozatául esett az első szélhámosnak, aki az útjába került, gondolta Mr. Vladimir, tétován Mr. Verlocra mosolyogva.

– Imáiba kellene foglalnia Stott-Wartenheim báró emlékét! – kiáltott fel hirtelen.

Mr. Verloc földre szegezett tekintetében komor ingerültség tükröződött.

– Engedje meg – mondta –, azért jöttem ide, mert utasítást kaptam rá egy kurta levélben. – Az elmúlt tizenegy esztendőben mindössze kétszer jártam itt, de akkor sem délelőtt tizenegykor. Nem volt valami bölcs dolog, hogy csak így idefűttenettek. Meg is láthatott valaki. És az nem lenne vicces a számomra.

Mr. Vladimir vállat vont.

– A követség nem venné többé hasznomat – folytatta dühösen a másik.

– Az a maga dolga – dünnyögte kegyetlenül Mr. Vladimir. – Ha már nem látjuk hasznát, nem fogjuk alkalmazni. Nem bizony.

Le fogjuk írni... – Mr. Vladimir a homlokát ráncolva elhallgatott, megfelelő kifejezést keresett, azután felderült az arca, és kivillantotta gyönyörű, fehér fogait. – Ki fogjuk rúgni – vágta ki ádázul.

Mr. Verlocnak ismét csak minden erejére szüksége volt, hogy megküzdjön a lábába szaladó gyengeséggel; ezt az állapotot egy szegény ördög egyszer a következő, találó kifejezéssel illette: „A szívem a csizmámban dobogott.” Mr. Verloc is ilyesmit érezhetett, mert dacosan felszegte a fejét.

Mr. Vladimir azonban tökéletes nyugalommal tűrte mereven vizslató pillantását.

– Azt kívánjuk, hogy serkentőszerrel szolgáljon a milánói konferenciának – mondta fensőségesen. – A politikai bűntények elleni nemzetközi harc megszervezésében nemigen jutnak egyről a kettőre. Anglia mindenben hátul kullog. Nevetségesen érzélgős tisztelettel övezi az egyéni szabadságot. Tűrhetetlen, hogy a maga barátainak csak annyit kell tenniük, hogy átjöjjenek ide, és máris...

– És máris a megfigyelésem alatt álljanak – vetette közbe rekedten Mr. Verloc.

– Sokkal hasznosabb volna, ha lakat alatt ülnének. Angliát ráncba kell szedni. Ennek az országnak a félnótás burzsoáziája egész egyszerűen cinkosául szegődik azoknak, akik ki akarják úzni házaiból, hogy az árokparton kopjon fel az álla. A politikai hatalma még megvan, csak esze nincs, hogy megmentse magát. Gondolom, abban egyetértünk, hogy a középosztályok mind ostobák?

Mr. Verloc rekedten egyetértett.

– Azok.

– Nincs képzelőerejük. Elvakítja őket az ostoba hiúság. Jókora ijedelemre volna szükségük. Elérkezett az a pszichológiai pillanat, amikor munkára kell fognia a barátait. Azért hívtam ide, hogy vázoljam magának az ötletemet.

És Mr. Vladimir fensőségesen, megvetően és leereszkedően vázolta az ötletét, s közben olyan óriási tudatlanságot árult el a forradalmárvilág igazi céljait, gondolatait és módszereit illetően, hogy a hallgatag Mr. Verloc magában egészen megbotránkozott. Megbocsáthatatlanul összekeverte az okot az okozattal, a művelt propagandistát az elvakult bombahajgálóval; szervezetséget tételezett fel ott, ahol a dolgok természetéből kifolyólag ez lehetetlen volt; az egyik

percben úgy emlegette a szociálforradalmi pártot, mint tökéletesen fegyelmezett hadsereget, amelyben a vezérek szava ellen nincs apeláta, a másikon mint züllött hegyi rablóbandát. Mr. Verloc egyszer ki is nyitotta a száját, hogy tiltakozzék, de a formás, nagy fehér kéz leintette. Hamarosan azután úgy elképedt, hogy már tiltakozni se tudott volna. Rémült mozdulatlanságba merevedve hallgatott, amit áhítatos fegyelemnek is lehetett nevezni.

– Egy egész merényletsorozat – folytatta higgadtan Mr. Vladimir –, de itt kell végrehajtani. Ha csak itt tervezik, az nem elég... az ezeket nem érdekli. Barátai akár az egész kontinenst lángba boríthatnák, az itteni közvéleményt ez sem bírná rá az általános megtorló intézkedések elfogadására. Ezek nem látnak túl a maguk szemétdombján.

Mr. Verloc megköszörülte a torkát, de inába szállt a bátorsága és nem szólt semmit.

– Ezeknek a merényleteknek nem kell különösebben véresnek lenniük – folytatta Mr. Vladimir, mint aki valamely tudományos témáról tart előadást –, csupán ijesztőnek, hatásosnak. Irányulhatnak például épületek ellen. Mi a mai burzsoázia legfőbb féltése, Mr. Verloc?

Mr. Verloc némi cinizmussal próbálta levezetni kétségbeesését és megvetését.

– Tökéletesen értem. Mit szólna a követségekhez? Mondjuk egy merényletsorozatot a különböző követségek ellen... – kezdte, de az első titkár hűvös, merev tekintete meghátrálásra kényszerítette.

– Látom, hajlamos a tréfálkozásra – vetette oda az utóbbi. – Nem baj. Bizonyára ezzel fűszerezi szónoklatait a szocialista kongresszusokon. De ebben a szobában ilyesminek nincs helye. Sokkal biztonságosabb lenne a maga számára, ha feszült figyelemmel hallgatna. Mivel éppen tényeket követelek magától és nem dajkamesét, okosabban tenné, ha megpróbálna hasznos húzni abból, amit én fáradtságot nem kímélve igyekszem megvilágítani. A mai kor legszentebb féltése a tudomány. Miért nem ezt a fafejű nagyképűséget támadják a barátai, mi? Nem kellene elsöpörni ezeket az intézményeket, mielőtt a P. J. beköszönt?

Mr. Verloc nem szólt semmit. Nem merte kinyitni a száját, nehogy egy kétségbeesett nyögés legyen a vége.

– Ezzel kellene próbálkoznunk. Egy koronás fő vagy egy elnök elleni merénylet szenzáció ugyan, de már nem annyira, mint régen. Ez ma már az államfők életéről alkotott elképzelések szerves része. Annyi elnököt gyilkoltak meg, hogy ez már szinte hagyomány. De vegyünk például egy... egy templom elleni támadást. Első hallásra szörnyű ugyan, de mégsem annyira hatékony, mint az átlagember hinné. Akármennyire forradalmi és anarchista maga az ötlet, minden bizonnyal akadnának olyan bolondok, akik felekezeti jelleget tulajdonítanak az akciónak. Ez pedig elejét venné az általános pániknak, amit egy ilyen akcióval el akarnánk érni. Egy gyilkos merénylet egy étterem vagy egy színház ellen szintén vakvágányra futhat: mondjuk, egy éhező ember elkeseredett tetteinek, a társadalom elleni bosszújának tekintenek. Ezek már mind le vannak járátva, nem lehet velük ízelítőt nyújtani a forradalmi anarchizmusból. Az újságoknak egész halom kész kifejezésük van az efféle demonstrációk kimagyarázására. Most kifejtem magának a bombahajigálás filozófiáját az én szempontomból, abból a szempontból, amelyet maga állítólag tizenegy esztendeje szolgál. Igyekezni fogok úgy fogalmazni, hogy követni tudjon. Annak az osztálynak az érzékei, amelyet maguk támadnak, nemsokára teljesen eltompulnak. A vagyont elpusztíthatatlannak tartja. A sajnálat- vagy félelemérzetére ne igen számítsanak. Egy bombamerényletnek, ha nyomást akar gyakorolni a közvéleményre, manapság túl kell lépnie a bosszú vagy az ijesztgetés célján. A pusztítás tényére kell irányulnia. Csakis ez lehet a szándéka, ez és semmi más. Maguknak, anarchistáknak egyértelművé kell tenniük, hogy el akarják söpörni mindazt, amit a társadalom teremtett. Ámde hogyan lehetne ezt a képtelenül abszurd gondolatot beleverni a középosztályok fejébe? Ez itt a kérdés. A válasz: úgy, hogy olyasmit vesznek célba, ami kívül esik az általános emberi szenvedélyek hatókörén. No persze, ott van a művészet. Egy bomba a National Galleryben, ez jó nagy zajt csapna. De nem elegendő. A művészet sosem volt a fétisük. Olyan lenne ez, mintha néhány hátsó ablakot törne be, holott ha igazán fel akarja riasztani a lakót, legalábbis a tetőt kell rádöntenie. Természetesen nagy hűhót csapnának, de kik? A művészek, a kritikusok meg az effélék... vagyis a jelentéktelen emberek. Azok, akikre mások ügyet se vetnek. Ezzel szemben itt van a tudomány. A tudományban minden félkegyelmű hisz, akinek csak jövedelme van. Fogalma sincs, hogy miért, de hiszi,

hogy valamiért fontos. A tudomány a legszentebb fétisük. A lelke mélyén minden nyavalyás professzor radikális. Hát tessék a tudomásukra hozni, hogy nagy bálványuknak le kell tűnnie a színről, helyet kell adnia a Proletariátus Jövőjének. Ezeknek az intellektuális idiotáknak a jajveszékeltése minden bizonytalanságot előmozdítaná a milánói konferencia ügyét. Érti fognak az újságoknak. Felháborodásukhoz a gyanú árnyéka sem férhet, hiszen anyagi érdekek szemlátomást nem forognak kockán, viszont felébreszti annak az osztálynak az önzését, amelyre hatni akarunk. Azok azt hiszik ugyanis, hogy anyagi jólétük forrása valami titokzatos módon közel áll a tudományhoz. Valóban ezt hiszik. Egy ilyen demonstráció abszurd vadsága mélyebb benyomást tesz rájuk, mint akár egy egész utca vagy színház vérfürdővé változtatása, még ha a szóban forgó utca vagy színház a fajtájukkal van is tele. Ez utóbbira csak legyintenek: „Ó, merő osztálygyűlölet.” De mit mondjanak az olyan képtelen és vad pusztításra, amely érthetetlennek, megmagyarázhatatlannak, elképzelhetetlennek, más szóval céltalan örvültségnek tűnik? Az örvültség a világon a legijesztőbb, mert nem lehet se fenyegetéssel, se rábeszéléssel, se lépénzeléssel megszelídíteni. Azonkívül én civilizált lény vagyok. Álomban sem utasítanám holmi vérfürdő megszervezésére, még akkor se, ha a lehető legjobb eredményt várnám tőle. De egy vérfürdőtől nem is várnék ilyen eredményt. A gyilkosság megszokott dolog, már-már intézményes. A demonstrációnak a tudás, a tudomány ellen kell irányulnia. Persze nem mindegy, hogy melyik tudomány ellen. A támadásnak az érthetetlen szentséggyalázás sokkjával kell hatnia. Mivel a maguk kifejezési eszköze a bomba, a legszebb az lenne, ha bombát hajíthatnának, mondjuk, a tiszta matematikára. De hát ez lehetetlen. Megpróbáltam kiokítani magát, kifejtettem hasznosságának magasabb filozófiáját, felhasználható szempontokra mutattam rá. Tanításomnak a gyakorlatba való átültetése már a maga dolga. De amióta vállaltam, hogy beszéljek magával, tanulmányoztam a kérdés gyakorlati oldalát is. Mi a véleménye példának okáért a csillagászat elleni merényletről?

Mr. Verloc mozdulatlansága a karosszék mellett már jó ideje a kóma állapotára emlékeztetett – olyanfajta kábulatra, amelyet néha görcsös rándulások szakítanak meg s amely a kutyánkon észlelhető, ha rosszat álmodik a kandallószőnyegen. Ingerült kutyamorgással ismételte meg a szót:

– Csillagászat.

Még mindig nem tért egészen magához abból a zavart állapotból, amelybe görcsös igyekezete juttatta, hogy valamiképpen nyomon kövesse Mr. Vladimir pattogó, határozott monológját. A feladat azonban meghaladta feldolgozó képességét. Azonkívül fel is dühítette, dühét pedig csak tovább komplikálta a hitetlenkedés. Hirtelen megvilágosodott előtte, hogy ez az egész csak egy ravasz és bonyolult tréfa. Mr. Vladimir mosolyogva kivillantotta fehér fogait, kerek, gödröcskés arca önelégülten billegett felmeredő nyakkendőcsücske felett. Az intelligens társasági hölgyek kedvence felöltötte azt a pózt, amelyben szalonszellemeiségeit szokta előadni. Előredőlt ültében, fehér kezét felemelte, mintha mutató- és hüvelykujja közé csippengette volna ajánlata rejtett értelmét.

– Jobbat ki sem lehetne találni. Egy ilyen merényletben az emberélet mélységes tisztelete párosul a vad örület ijesztő megnyilvánulásával. Nincs az a zseniális újságíró, aki el tudná hitetni a közönséggel, hogy a proletariátus valamelyik tagja személyes ellenszenvet táplál a csillagászat iránt. Az éhezést ilyesmibe meglehetősen nehéz volna belerángatni, nemde? És más előnyei is vannak. Az egész civilizált világ hallott Greenwichről. Még a cipőpucolók is tudnak róla a Charing Cross-megálló aluljárójában. Érti már?

Mr. Vladimir arca, melynek derűs kulturáltságát oly jól ismerte a legfinomabb társaság, most akkora cinikus önelégültséget sugárzott, hogy a máskor elmésségében sütkérező intelligens hölgyek nem tudtak volna hová lenni döbbenetükben. – Igen – folytatta megvető mosollyal –, a nulladik hosszúsági fok felrobbantása nagy felzúdulást váltana ki.

– Nehéz ügy – motyogta Mr. Verloc, úgy érezve, hogy ennél többet nem biztonságos mondania.

– Mi baja magának? Nincs egy egész banda a kezében? Ráadásul épp a díszpéldányok? Itt van Yundt, az a vén terrorista. Szinte naponta látom zöld kendős katonasapkájában a Picadillyn. Azonkívül Michaelis, a szabadlábra helyezett apostol... Csak nem akarja azt mondani, hogy nem tudja, hol lakik? Mert ha nem tudja, megmondhatom – folytatta fenyegetőleg Mr. Vladimir. – Ha azt képzeled, hogy magán kívül senki sem szerepel a titkos alap listáján, mélyesen téved.

Ez a teljességgel fölösleges közlés némi toporgásra indította Mr. Verlocot.

– És az egész lausanne-i csürhe? Talán nem tódultak ide a milánói konferencia első hírére? Micsoda egy ország!

– Pénzbe fog kerülni – mondta mintegy ösztönösen Mr. Verloc.

– Erről ne is álmodjon – vágott vissza meglepően angolos kiejtéssel Mr. Vladimir. – A havi bérét megkapja, de többet egy fillért sem, amíg nem történik valami. Ha pedig nagyon hamar nem történik valami, még azt sem fogja megkapni. Mi az úgynevezett foglalkozása? Látszólag miből él?

– Van egy boltom – felelte Mr. Verloc.

– Boltja? Miféle bolt?

– Papírárut és újságot tartok. A feleségem...

– A micsodája? – vágott közbe Mr. Vladimir közép-ázsiai torokhangján.

– A feleségem. – Mr. Verloc kissé felemelte rekedt hangját. – Nő vagyok.

– Megáll az ész! – kiáltott fel a másik cseppet sem színlelt csodálkozással. – Nő! Egy elkötelezett anarchista! Micsoda ostobaságokat hord itt össze? Az anarchisták nem házasodnak. Ezt mindenki tudja. Eretnekség volna a részükről.

– A feleségem nem anarchista – motyogta mogorván Mr. Verloc. – Azonkívül magának ehhez semmi köze.

– De mennyire, hogy van – förmedt rá Mr. Vladimir. – Kezdem azt hinni, hogy maga egyáltalán nem való arra a munkára, amire kiszemelték. Hiszen a házasságával nyilvánvalóan diszkreditálta magát a saját világában. Nem bírta volna ki anélkül? Így akart erényességet csempészni az életébe? Az ilyesfajta erényeskedéssel nemigen használ nekünk.

Mr. Verloc felfújta a képét, szusszantva kieresztette a levegőt, de ez volt minden. Türelemmel vértette fel magát. A megpróbáltatás egyébként is a végéhez közeledett. Az első titkár szenvtelen, ellentmondást nem tűrő hangnemre váltott.

– Elmehet – mondta. – A dinamitos merényletre sort kell keríteni. Egy hónapot kap. A konferencia ülését felfüggesztették. Mire a megbeszélések újrakezdődnek, valaminek történnie kell, különben megszakítjuk magával a kapcsolatot.

Eltelen rugalmassággal újra tónust váltott.

– Vegye fontolóra a filozófiámat, Mr... Mr... Verloc – mondta kötekedő leereszkedéssel, miközben az ajtóra mutatott. – Robantsa fel a nulladik hosszúsági fokot. Maga nem ismeri olyan jól a középosztályt, mint én. Teljesen eltompult az érzékelő képessége. A nulladik hosszúsági fok, igen. Mi sem jobb és mi sem egyszerűbb.

Felállt és vékony, érzékeny ajkát derűsen rángatva nézte a kandalóparkány tükrében, amint Mr. Verloc, kezében kalapjával és botjával, sután kihátrál a szobából. Az ajtó becsukódott.

A folyosón váratlanul feltűnt a lakáj; új úton vezette Mr. Verlocot s az udvar sarkába vágott kis ajtón eresztette el. A kapuban álló portás ügyet sem vetett rá, és Mr. Verloc mintegy álomban – dühös álomban – vágott neki ugyanannak a vándorútnak, amit reggel tett meg. A fizikai realitástól való elkülönülése olyannyira teljes volt, hogy noha Mr. Verloc halandó porhüvelye nem róttá túlzott sietéssel az utcákat, az a része, amelytől a halhatatlanságot megtagadnunk méltánytalan durvaságnak számítana, szinte egy szempillantás alatt boltjának ajtajában találta magát, mintha roppant szél röpítette volna nyugatról keletre.

Egyenesen a pult mögé ment, és leült a faszékbe. Senki sem jött elő, hogy magányában megzavarja. Stevie, aki elé zöld posztóköpenyt kötöttek, odafenn porolt és söprögetett, olyan szorgalmasan és lelkiismeretesen, mintha csak ez volna a játéka; Mrs. Verloc pedig, akit a konyhában ért a repedt csengő hangja, csak annyit tett, hogy a szalonajtóhoz ment, félrehúzta a függönyt, és kikukucskált a félhomályos boltba. Látva, hogy férje alaktalan és hatalmas tömege, fején hátratolt kalappal, odakinn üldögél, rögtön vissza is tért a tűzhelyéhez.

Egy óra elteltével levette Stevie öccséről a zöld kötényt, és utasította, hogy mosson kezet és arcot – abban a felületes hangnemben utasította, amelyet e téren már vagy tizenöt esztendeje használt vele szemben: azóta, amióta nem ő mosta a gyerek kezét és arcát. Asztalterítés közben odapillantott az arcra és a kezekre, amelyeket Stevie mintegy inspekcióra nyújtott, rendíthetetlen önbizalommal leplezte a felszín alatt bujkáló nyugtalanságát. Azelőtt az apai harag volt az, ami ezt a ritmust kívánatosá tette, Mr. Verloc házi ügyekben tanúsított végtelen higgadtsága azonban semmilyen körülmények között

sem csaphatott át haragba – ezt még a szegény, ideges természetű Stevie is tudta. Az elv tehát az volt, hogy Mr. Verlocnak mérhetően fájdalmat okozna, ha étkezés közben bármiféle tisztátalanságot kellene tapasztalnia. Winnie apja halála után jócskán talált vigaszt abban a gondolatban, hogy immár nem kell szegény Stevie-ért reszketnie. Nem bírta elviselni, ha bántották a fiút. Megőriztette. Kislány korában nemegyszer állt öccse védelmében lángoló tekintettel a hirtelen haragú kocsmáros elé. Mrs. Verloc megjelenése mostanában a legkevésbé sem sugallta, hogy képes bármiféle szenvedélykitörésre.

Winnie befejezte a terítést. A szalonban étkezéshez készen állt az ebédlőasztal. A lépcső aljához lépve felkiáltott: – Anya! – Majd a boltba vezető ajtót megnyitva, halkán kiszólt: – Adolf! – Mr. Verloc semmit sem változtatott testtartásán az elmúlt másfél órában. Nehézkesen felállt, s köpönyegben és kalapban, szó nélkül ment ebédelni. Hallgatagsága önmagában még nem volt szokatlan ebben a lakásban, amely a mocskos utca félhomályában rejtőzött, s nap alig érte az undorító vicik-vacakkal teli, sötét bolt mögött. Ezen a napon azonban Mr. Verloc hallgatagsága olyan fokú gondterheltséggel látszott párosulni, hogy az a két asszonyra is átragadt. Némán ültek, és éberren figyelték szegény Stevie-t, nehogy váratlanul vég nélküli fecsegésbe kezdjen.

A gyerek Mr. Verlockal szemközt ült, és példásan viselkedett: üres tekintettel, némán bámult a semmibe. Az erőfeszítés, hogy elejét vegyék, nehogy a ház ura bármiféle kifogást támaszthasson Stevie magatartásával szemben, nem csekély nyugaltság forrása volt a két asszony életében. „Ez a gyerek”, ahogy maguk közt emlegették, születésétől fogva hasonló nyugaltság forrása volt. A néhai kocsmáros azt a megaláztatást, hogy ilyen furcsa gyereket kell fiának tudnia, állandó brutális bánásmóddal vezette le; érzékeny ember volt ugyanis, és férfiúi, valamint apai szenvedését korántsem csak színlelte. Később meg abban kellett örökösen megakadályozni Stevie-t, hogy zavarja a szobaurakat, akiknek, maguk is különleges istenteremtényei lévén, nehéz a kedvükben járni. De már maga a fiú megléte is állandó nyugaltságot jelentett. A dolgházi ispotály, mint gyermekének végső állomása, gyakran kísértette az öregasszonyt a lepusztult belgraviai ház alagsori reggelizőszobájában. „Ha nem találtál volna ilyen jó férjet, kedvesem – szokta mondani

a lányának –, nem is tudom, mihez kezdtünk volna ezzel a szegény gyerekekkel.”

Mr. Verloc éppen annyit törődött Stevie-vel, amennyit egy nem különösebben állatbarát férfi törődik felesége kedvenc macskájával: jóindulatúan, de meglehetősen érdektelenséggel szemlélte. A két asszony egymás közt elismerte, hogy ennél többet nem is volna ésszerű várni. Ennyi is elég volt ahhoz, hogy Mr. Verloc kiérdemelje az idősebb hölgy rajongással vegyes háláját. Kezdetben, mivel az igen kevésbé barátságos élet szkeptikussá tette, aggódva meg-megkérdezte: „Nem gondolod, kedvesem, hogy Mr. Verlocot idegesíti Stevie látványa?” Winnie ilyenkor egyszerűen csak megrázta a fejét. Egyszer azonban kurtán-furcsán visszavágott: „Ahhoz előbb engem kell megünnia.” Hosszú csend állt be. Az anya, lábát a zsámolyon nyugtatva, igyekezett megemészteni ezt a választ, amelynek nőies mélyértelműsége meglepte.

Igazából sosem is értette, miért ment hozzá Winnie Mr. Verlockhoz. Nagyon okosan tette persze, és jól is sült el a dolog, de az ő lánya éppenséggel találhatott volna korban hozzáillőbbet. Volt is egy udvarlója, egy fiatalember, a szomszéd utca hentesének egyetlen fia, aki apja üzletében dolgozott; Winnie látható örömmel fogadta széptevését. A fiatalember, igaz, anyagilag az apjától függött, de a bolt jól ment, s a kilátásai ragyogóak voltak. Több ízben elvitte a lányt színházba. Aztán amikor már az eljegyzésüktől tartott (mert mihez kezdett volna egyedül abban a nagy házban, ha Stevie gondja a nyakába szakad?), a románcnak váratlanul vége lett, és Winnie attól fogva igen szomorúan járt-kelt. De ekkor isteni gondviselésként feltűnt Mr. Verloc, elfoglalta a legjobb első emeleti szobát, és az ifjú hentesről nem esett több szó. Kétségtelen, hogy a gondviselés keze volt a dologban.